

Bodó Barna

Az egyetem-kérdés olvasatai

Az egyetem, általában a felsőoktatás vonatkozásában két tényező jelenlétét, együttes, olykor egymás ellenében megnyilvánuló hatását kell figyelembe venni: a szakmaiságot és a politikai szándékot. Egy egyetem létrehozatala és működtetése legalább annyira szakmai, mint politikai kérdés. Vizsgálat tárgyát képezheti, hogy például egy magánegyetem indítása és akkreditációja – itt és most – mennyire politikai, illetve szakmai kérdés, alighanem elegendő érv kerülne mind az egyik, mind a másik kondicionált-ság létét, erősségét illetően. De állami egyetem esetében, főleg ha valamely nemzeti kisebbség nyelvén működő egyetemről van szó, Közép-Kelet-Európában a politika elsődlegességét aligha vitatja bárki.

Ha egy rezsim egyetemet, kisebbségi állami egyetemet szüntet meg, olvaszt be – a változatokra volna még példa – akkor keresni kell a politikai mögöttest. Vizsgálni kell, hogy milyen domináns – a közvélemény előtt vállalt, avagy tagadott, de az általános kontextusból kikövetkeztethető – politikai cél, esetleg program jegyében születnek a döntések.

Amennyiben egy politikai közösség fel kívánja mérni, egy korszak mit jelentett számára, mit tett lehetővé, illetve mitől fosztotta meg a hatalom gyakorlója, akkor az egyetem-kérdés amolyan lakmuszpapír szerepbe kerül, ugyanis megmutatja azokat a rejtett, palástolni kívánt elemeket is, amelyek a társadalmi-gazdasági, de olykor az általános kulturális politika elemzéséből sem bonthatók ki teljes mivoltukban. 1945–1989 között egyetlen olyan szakpolitikai terület létezett Romániában, amely vonatkozásában a kommunisták soha semmit nem adtak a magyar nemzeti kisebbségnek, csak elvetek – ez a kisebbségi nyelvén folyó felsőoktatás.

Ebből az alaptételből kell kiindulnunk, amikor azt vizsgáljuk, a Vladimír Tismăneanu által vezetett szakértői csoport – A romániai kommunista diktatúrát elemző Elnöki Bizottság – 2006. december 18-án a román Parlamentben bemutatott *Jelentése* miként kezeli a romániai magyar felsőoktatás, a Bolyai Tudományegyetem kérdését.

A Tismăneanu-jelentés

A *Jelentést* elkészítő bizottság 2006 áprilisában alakult meg a román államfő felkérésére azzal a céllal, hogy a társadalom elvárásának megfelelően

dokumentálja és bemutassa a román kommunizmus bűneit. Traian Bănescu elnök pontosságra és szigorúságra szólította fel¹ a román származású amerikai politológus által vezetett bizottságot és a bizottság mellett feladatot vállaló szakértőket.²

A *Jelentés* három nagy, egyenként 130 (A Román Kommunista Párt), 240 (Megtorlás. Népiirtás Romániában) és 228 (Társadalom, gazdaság, kultúra) oldalas fejezetből, 20 oldalas bevezetőből és 18 oldalas következtetésekből áll, illetve egy életrajzi melléklet egészíti ki. A hetedfélszáz oldalt meghaladó munkából a kisebbségekkel egy 54 oldalas fejezet rész foglalkozik, ebből a magyar nemzeti kisebbség helyzetét elemző szöveg 18 oldal.

Az elemzés fogalmazói mindjárt az elején világossá teszik, miként vélekednek a kommunizmusról: „Utópikus, az elnyomás eszméjében gyökerező koncepció volt, amelynek célja a teljes egyenlőség világának a megvalósítása, bármi áron. A valóságtól elrugaszkodott lenini diktátum arra vállalkozott, hogy az egyént az egypártrendszeri despotizmus óriási mechanizmusának alkatrészévé, egyszerű kerekévé változtassa.” (*Jelentés*, 9.) A *Jelentés* megállapítja, hogy ezt a célt nem sikerült megvalósítani, éppen ez tette lehetővé az 1989-es forradalmat.³ A román kommunizmus különleges volt abban az értelemben, hogy bizonyos apró liberalizációk (1963–1964, 1965–1971) ellenére a rendszer kökeményen kifejtette a társadalom, a gazdaság és a kultúra feletti abszolút elnyomását. (*Jelentés*, 11.) A *Bevezetés*ben sorra veszik a román kommunizmus lényeges eseményeit, illetve értelmezik ezeket, s bár alapvetően egyet lehet érteni mind a korszakolással, mind pedig az általános értékítéletekkel, a kisebbségi olvasónak pillanatig sincs olyan érzése, hogy ez a történet róla szól. Nem is lehet, hiszen mindössze egyetlen utalás erejéig ismerik el, hogy maga a kisebbségi kérdés létezett („Üldözte a nemzeti kisebbségeket, miközben azt állította, hogy védi őket.” (*Jelentés*, 19.)), a kommunizmus kisebbségi vonatkozásban érvényesülő különeműségére nem történik utalás. Pedig ki kellett volna mondani, éppen egy ilyen fontos, a kérdés vonatkozásában nemzetközi szinten is referenciának számító munkában, hogy a kommunizmus Romániában mind az 1971-es ideológiai fordulatig, mind pedig az azt követő nemzeti kommunizmus idején a kisebbségre keményebb csapást mért, mint a nemzeti többségre.

A minden román polgárt érintő általános bűnök mellett a sajátosakat is meg kellett volna fogalmazni és éppen a román politikai nemzethez való tartozás jegyében kimondani: mennyiben hasonló és miért alapvetően más a magyar meg a többi nemzeti kisebbség helyzete, ha összevetjük a román többségével. Egyet lehet érteni a jelentéstévőkkel abban, hogy a kommunizmus fő román vezérei nem voltak hazafiak, de azt közülük sem állította

senki, hogy a román nemzet nyelvi-kulturális felszámolását tűzték volna ki célul. Ugyanezek a vezérek a romániai nemzeti kisebbségeket illetően semmilyen eszköztől nem riadtak vissza, kemény asszimilációs politikájuk mellett bármit felhasználtak, hogy az országot „tisztá románná” tegyék.

A kisebbségi kérdés a Tismăneanu-jelentésben

A *Jelentés* magyar alfejezete általános helyzetkép felvázolásával indít, az idézett demográfiai, gazdasági, kulturális-oktatási adatokból viszont nem állítható össze a teljes kép, mivel nem foglalkozik Erdély területi megosztottságával és az ebből fakadó fontos következményekkel. Nincs utalás a két világháború közötti időszakra, amely a magyar közösség számára annak az erőszakos asszimilációs politikának a megtapasztalását jelentette, amely Dobrudzsa esetében román szempontból 1877-et követően, alig negyven év alatt teljes politikai sikert, a térség etnikai átalakítását hozta meg.⁴ Az itt alkalmazott módszerek segítségével remélte a bukaresti hatalom Erdély demográfiai-társadalmi helyzetének gyökeres átalakítását is. Ha erre a körülményre nincs utalás az elemzésben, az olyan megállapítások, mint a magyaroknak – már a '30-as évektől kezdve – demográfia súlyukat jóval meghaladó jelenléte a kommunista pártban helyesen nem értelmezhető: ez a két világháború közötti időszak román nemzetiségellenességének volt a következménye.⁵ Az is lényeges, tehát nem mellőzhető körülmény, hogy a romániai magyarság – és általában a kisebbségek – gazdasági elnyomása nem 1945 után kezdődött, a világháborúk közötti román belpolitika lényegi eleme volt a gazdasági életben alkalmazott etnikai diszkrimináció. Ezek a tények önmagukban is fontosak, de lényegesek azt illetően, hogy közvetlenül a háború után eltérő elvárás-horizonttal volt jellemezhető a román többség, mint a kisebbségek.

A magyar közösséggel kapcsolatos politikák ezért minden esetben ketős megítélés alá esnek: az egyes események – például a magyarok eltávolítása a Székelyföldön állomásozó hadsereg kötelékéből az ötvenes években⁶ – román szempontból talán (?) értelmezhető társadalmi integrációs kísérletként, hiszen a jelentés így fogalmaz,⁷ magyar olvasata azonban nem más, mint a többségi bizalmatlanság megnyilvánulása. A kommunizmus integrációs politikáiról szólni azt jelenti, hogy elfogadjuk azt az értelmezést, miszerint a kommunista – és korábban a világháborúk közötti – hatalom gyakorlóit integrálni és nem asszimilálni, illetve felszámolni kívánták volna a nemzeti kisebbségeket. Ebben a kérdésben a magyar és a német kisebbségről szóló elemzés gyökeresen eltérő véleményt képvisel.⁸

A magyar oktatás ügyével a *Jelentés* keveset foglalkozik. A kb. másfél oldalas részben utalnak az 1948-as tanügyi reformra, amely 1041 magyar iskola – vagyónának – államosítását jelentette, a magyar nyelvű szakoktatás hiányára, illetve 1973-tól az osztálylétszámra vonatkozó minimum bevezetésére. A '80-as évek kommunista kitalációja volt a vegyes iskolák létrehozatala, illetve a korábban – a '70-es évek elején – létrehozott kisebbségi nyelvű iskolák újbóli, kötelező tagozatosítása: ezek után kizárólag kisebbségi nyelven oktató líceum sehol sem maradt.⁹ Hiányzik a felsorolt történések értelmezése: az asszimiláció szempontjából „tökéletes” volt az intézkedés-sorozat, amennyiben elsőként a magyar iskolák vagyónát – a függetlenség biztosítékát – vették el, később a társadalmilag meghatározó középréteget, a szakmát tanulni vágyókat fosztották meg az anyanyelven tanulás lehetőségétől. Végül az oktatási intézmények belső életének elrománosítása mellett¹⁰ elindult a tanítás nyelvének is a fokozatos megváltoztatása, hiszen a vegyes nyelvű oktatási intézményi feltételek következtében mind több iskolában, káderpolitikai szempontból érthető módon, egyre több tárgyat tanítottak románul.

A kultúrát illetően a folyamatok hasonló módon kisebbségellenesek voltak, a 45 év történéseit a *Jelentés* öt szakaszra tagolja, megállapítván, hogy a '80-as évekre teljessé vált a kiszolgáltatottság. A periodizáció mindig fontos, de ennél azért fontosabb a helyi közösségek nyelvhasználatának a kerékbe törése a kisebbségi helynevek használatának teljes tiltása által, illetve a magyar kultúrától való mind erősebb elzárása, például a színházi repertoárokban a műsorra tűzött darabok felének kortárs román(iai) műnek kellett lennie.¹¹

A kommunizmus művelődési politikája, az oktatásihoz hasonlóan, jelét sem mutatja annak, hogy az etnikai többség célja a nemzeti kisebbségek integrációja lett volna: a legkeményebb asszimilációs politikát folytatták, s mint már jeleztem, éppen ebben különbözött alapvetően a román és a magyar lakosság helyzete.

A Bolyai Egyetemtől a társak nélküli társbérletig

A romániai magyar felsőoktatással kapcsolatos elemzések egyik fontos, mégis alig tárgyalt kérdése: a Bolyai Egyetem jogi státusa megalakításától beolvasztásáig.

A kommunista történet az egyetemet illetően nem csupán egyszerűsítő, hanem hazug: a kolozsvári magyar egyetem létrehozása szovjet nyomásra történt meg, tehát külső beavatkozásnak köszönhető, a megszűnés-beolvasztás oka pedig az, hogy a Bolyai „a magyar nacionalizmus fellegetvára

volt”.¹² A romániai magyarság számára fontosságán túl szimbolikus jelentőségű intézmény története nem hiányozhat semmilyen kisebbségi helyzet-elemzésből – a Tismăneanu-jelentés magyar alfejezetéből mégis hiányzik.

A kérdés kutatóinak egybevágó értelmezése szerint¹³ a Bolyai Tudományegyetemet a sokat idézett királyi rendelet nem létrehozta, hanem létezését elismerte. A létrehozatal jogi trükkje azért kellett, hogy a magyar egyetemet ki lehessen utasítani az általa használt ingatlanokból, és ezeket a visszatelepülő román egyetem foglalhassa el. A folyamat eseményei és indoklásai:

– 1945. június 1-ig működött a Ferenc József Tudományegyetem. Ennek vezetősége a kiürítési parancsot megtagadta, tevékenységét tovább folytatni kívánta. – Magyar oldalról a lépés indoklása: nem kívánták megismételni az I. világháború utáni hibát, amikor a berendezkedő román államhatalom az akkor szinte teljesen magyar városban a kiürített helyére kizárólag románul oktató egyetemet hozott létre. Román oldalról az indoklás: Észak-Erdély akkor szovjet katonai parancsnokság alatt volt, amely nem kívánta érvényesíteni a kiürítési parancsot. Ugyanakkor a háború utáni béketárgyalásokon komoly érv a román kisebbségbarát politika bizonyítására az egyetem. A magyar egyetemet meghagyták tehát, de a jogfolytonosság megszakításával: 63 épületéből 62-t elvettek, s csak a sétatérít (Arany János utcait) hagyták meg a régi-új egyetemnek, a többi épületbe a városba visszaköltöző (1945/406-os törvényrendelettel létrehozott) Ferdinánd Király Egyetem rendezkedhetett be. Ilyen körülmények között terjesztette elő a bukaresti szakminiszter Mihály királynak a 1945/407-es törvényrendeletet, amelynek értelmében Kolozsvárt magyar nyelvű egyetem létesül.¹⁴ A Ferenc József Tudományegyetem orvosi klinikáit a román egyetem kapta meg, s a román oktatók határozott álláspontja az volt, hogy egyetemi klinikákon nem tudnak megosztani magyar kollégáikkal. A magyar orvosi kart Marosvásárhelyre telepítették át.

– 1945. december 11-én kapta a magyar egyetem a Bolyai Tudományegyetem nevet (a 347101-es rendelet értelmében), és Csögör Lajos lett a rektor.

– 1948–1950 között sor került az egyetem szovjet típusú átszervezésére, a külföldi – magyar állampolgárságú – professzoroknak el kellett távozniuk.

– 1957-től kezdve éreztette hatását az a rémhírterjesztő politika, amelynek végső célja a beolvasztás. Diákgyűléseken kirobbanó feszültségek, letartóztatások, a politikai megbélyegzés a beolvasztást készítették elő.¹⁵ A letartóztatások és az egyetem „nacionalista fészek” minősítése a politikai szándék leplezését szolgálták, de az igazság kiderül, ha figyelembe vesszük, hogy a budapesti 1956-os forradalommal szimpatizáló temesvári egyetemisták tö-

mege – sok száz főt jelentő – letartóztatása és a vezetők börtönbe vetése strukturálisan nem hatott ki a temesvári műegyetem helyzetére, amely tovább működhetett, miközben a Bolyai Egyetem nem.

– 1959. február 23-án a Bolyai Egyetem vezetőségi gyűlésén Csendes Zoltán rektor-helyettes pártparancsra bejelentette, hogy a két kolozsvári egyetem egyesülni fog, úgymond a diákság kérésére. 1959. február 26. – március 3. között N. Ceaușescu és I. Iliescu részvételével és vezetésével zajlottak azok a gyűlések, amelyek a korábban már meghozott pártöntést a Bolyai beolvasztását illetően „elfogadtatta” az oktatókkal. A gyűlések hangulata, az éjszakai zaklatások, a társadalmi nyomás hatására az egyetem két oktatója, a költő-irodalmár Szabédi László április 19-én és a statisztikus Csendes Zoltán május 5-én öngyilkosok lettek.

– Az 1980-as évekre az összevont Babeș-Bolyai Tudományegyetemen olyan társbérlet alakult ki, amelyben az egyik társ azt tehetett a másikkal, amit akart¹⁶ – a magyar tagozat karnyújtásnyira volt a teljes felszámolódástól.

Ezek után megfogalmazható a következtetés: a Bolyai Tudományegyetem létrehozatala és beolvasztása a román kommunista kisebbségpolitika egyik legfurfangosabb és legnagyobb hatású asszimilációs projektjét jelenti, hiszen a háborút lezáró béketárgyalások során a román oldal érdekeit szolgálta, hosszabb távon pedig olyan helyzet kialakulásának lett a kiváltója, amelynek csapdait máig megtapasztalják mind a magyar egyetemi oktatók, mind pedig az egyetem ügyét képviselni akarók.¹⁷

Erre vagy ehhez közelítő végkövetkeztetésre számíthatnánk a kommunizmus bűneit tárgyaló korszakos munkától a magyar egyetem ügyében. Nem ezt kapjuk. A *Jelentés*ben két bekezdés erejéig foglalkoznak a Bolyai Tudományegyetem létrejöttével és beolvasztásával, de a kontextus értelmezése, a kommunizmus elleni általános kisebbségi vád megfogalmazása nélkül. A (Bolyai) egyetem ügye belemosódik vagy a nemzetközi politika értelmezésébe (az 1945-ös politikai helyzet és a két kolozsvári egyetem létrejötte), vagy a román szempont dominál, a magyar meg sem jelenik („a magyar oktatási intézmények asszimilációjának a stratégiáját azzal indokolták, hogy korrigálni kellett a magyar kisebbségnek nyújtott ’engedményeket’”, [III. fejezet, Magyar kisebbség helyzete alfejezet]).

Ami a Bolyai egyetemmel történt, egyértelműen és világosan mutatja, hogy a felsőoktatás intézményi kereteinek alakítását a románosítás (leg)fontos(abb) eszközének tekintették, s azért kell egy ilyen nagy horderejű jelentésben kijelenteni, mert a magyarság Romániában 1990 óta sem kapta vissza elkobzott és igényelt felsőoktatási intézményeit. Ez olyan bűne a kommunizmusnak, amelyet jóvá kell tenni. A kommunizmus nemzeti ki-

sebbségeket felszámoló politikáját értelmező, a magyar/kisebbségi oktatásra vonatkozó konkluzív megállapítás nélkül a *Jelentés* magyar szempontból elfogadhatatlan.

Elvárható lett volna, hogy a *Jelentés* parlamenti bemutatásakor az RMDSZ állást foglal, jelezvén, hogy van a kérdésről véleménye – ha van. Amikor a Szövetség egyik oktatási kérdésekben illetékes parlamenti képviselőjének ezt felvettem, a válasza az volt: nem ismerték a jelentés tartalmát. A választ nem minősítem, csak megjegyzem: a magyarokról szóló alfejezet felelőse és elkészítői magyarok. Az alfejezet bizonyos körben a *Jelentés* bemutatása előtt ismert volt. C. V. Tudorról, a diktátort teljes mértékben kiszolgáló egykori szerkesztőről/költőről és mai pártvezérről mindössze egy bekezdés erejéig mondanak ítéletet a *Jelentés*ben, s mekkora cirkuszt rendezett a parlamentben!

Jegyzetek

- ¹ A Bizottság tagjai: Vladimir Tismăneanu (elnök), Sorin Alexandrescu, Mihnea Berindei, IPS Nicolae Corneanu, Constantin Ticu Dumitrescu, Radu Filipescu, Virgil Ierunca, Sorin Ilieșiu, Gail Kligman, Monica Lovinescu, Nicolae Manolescu, Marius Oprea, H.-R. Patapievici, Dragoș Petrescu, Andrei Pippidi, Romulus Rusan, Salat Levente, Stelian Tănase, Cristian Vasile, Alexandru Zub (tagok). A 20 tagú bizottságnak egy magyar tagja volt.
- ² A Bizottság mellett dolgozó szakértők: Hannelore Baier, Ioana Boca, Stefano Bottoni, Ruxandra Cesereanu, Radu Chiriță, Adrian Cioflâncă, Dorin Dobrinu, Robert Fürtos, Armand Goșu, Constantin Iordachi, Maria Mureșan, Germina Nagăț, Eugen Negrici, Novák Csaba Zoltán, Olti Agoston, Cristina Petrescu, Anca Șincan, Virgiliu Țârău, Cristian Vasile, Smaranda Vultur. Itt a magyarságot hárman képviselték.
- ³ Itt és a továbbiakban, amikor 1989 decemberének forradalmas eseményeire utalnak, ezeket elemzik, Tőkés László neve vagy nem szerepel, vagy egy hosszú sornak a vége felé éppen megemlítik. Ugyanakkor Kolozsvár hőisére, 1989 decemberében a hadsereggel szembeszálló Călin Nemeșre már a bevezetőben utalnak.
- ⁴ Iordachi, Constantin: A románok Kaliforniája: a román határ kiterjesztése Észak-Dobruzdzásban 1878–1913”. *Replika*. 41–42. sz. 2000. 239–261. Iordachi különben tagja volt a bizottságnak.

- ⁵ A *Jelentés* a következőképpen fogalmaz: „Cauzele prezenței maghiarilor într-un procentaj atât de ridicat în structurile PCR sunt multiple: pot fi amintite în acest sens abuzurile administrației române din toamna anului 1944 în Transilvania de Nord; acțiunile gărzilor maniste; promisiunile doctrinei marxist-leniniste în chestiunea națională; procentajul ridicat al maghiarilor în rândul populației urbane și muncitorești.” (*Jelentés*, III. fejezet, 533. *Megjegyzés*. Mivel internetről levett szöveggel rendelkezem, amelyben minden fejezet számozása 1-től kezdődik, a megadott oldalszám vonatkozásában apró eltérés lehetséges.) Itt a világháborúk közötti túlsúlyos magyar jelenlétre a kommunista mozgalomban nem kapunk magyarázatot, pedig ez a jelenlét a '30-as években volt a legnagyobb, és az évek során folyamatosan mérséklődött. Az üldözött romániai nemzeti kisebbségek – mindenekelőtt magyarok és zsidók – a baloldali mozgalmaktól reméltek védelmet, illetve támogatást túlélési harcukban.
- ⁶ Lásd a *Jelentés* magyar alfejezete, 532.
- ⁷ A *Jelentés* így fogalmaz: „Se poate constata în concluzie că încercările de integrare politică a comunității maghiare în structurile statului român dominat de ideologia comunistă au eșuat.” 532.
- ⁸ A német kisebbségről szóló elemzésben a kommunizmus kisebbségi politikáját nem nevezik politikai integrációnak, hanem társadalmi homogenizációnak és asszimilációnak: „procesul de omogenizare a societății, enunțat de Ceaușescu la Conferința Națională din 19 iulie 1972, avea să se transforme pentru minoritățile naționale într-un proces cu vădite tendințe de asimilare.” (*Jelentés* német alfejezet, 553.)
- ⁹ Az 1956-os magyar és román iskola-összevonásról olvashatunk a *Jelentés*ben, de a '70-es évek eleji nyitásról és a kisebbségi oktatás elleni utolsó támadásról már nem olvashatunk.
- ¹⁰ Az órákon kívüli tevékenységek ilyen esetben szinte törvényszerűen román nyelvűek.
- ¹¹ A kultúra elrománosításának ezen adatai a magyar alfejezetből hiányzanak, a németben viszont megtalálhatóak.
- ¹² Lásd: Csetri Elek: A Bolyai Tudományegyetem a politika sodrásában. In Veress Károly (szerk.): *Egyetem az idő sodrásában*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2006.
- ¹³ A Faragó József, Incze Miklós, Katona Szabó István, Sebestyén Kálmán által szerkesztett tanulmánykötet – *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945-1959*, BEBE; Budapest, 1999. – több dolgozata idézhető a szerkesztői Előszótól a Sebestyén Kálmán által összeállított záró bibliográfiáig, ez utóbbiban 219 cím található. A 2006-ban megjelent, Veress Károly szerkesztette kötet dolgo-

zatai közül az egyetem alakítására kitér; illetve taglalja a kérdést Gaal György, Csetri Elek, Maurer I. Gyula.

- 14 A folyamat buktatóit és a két egyetem megszervezésével kapcsolatos problémákat Csögör Lajos rektor idézi fel a Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete által kiadott, s már idézett 1999-es kötetben, *A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem alapítása és megszervezése* c. írásában.
- 15 Bodor András: Az egyetem felszámolása: In *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945–1959*. Id. kiad. 295.
- 16 A két kolozsvári egyesítésének nagyon részletes jegyzőkönyv szerint kellett megtörténnie, amelyben a vezetőségben biztosított szerepektől kezdődően a diáklétszám-arányokig és az egyetemi vagyoniig előírták a procedúrát. Ezt az okmányt rejtegették, illetve a kezdeti szakaszt követően soha nem tartották be. Ha betartják, nem következhetett volna be a magyar tagozat felszámolása.
- 17 Az 1990 utáni magyar egyetemre vonatkozó határozott igénybejelentések mellett felidézhetőek olyan megnyilvánulások is, amelyek szakmai, illetve más szempontok alapján az önálló magyar egyetem létrehozatalát nem találják indokoltnak. (Cs. Gyimesi Éva és a Szabadelvű Kör 1997-es fellépésére és Salat Levente 2004-es nyilvános állásfoglalására utalok, mindkettő szakmai érvekre hivatkozva tartotta nem elékezettnek az időt a magyar egyetem, illetve magyar karok létrehozatalára.)